

Kortere anmeldelser

HELLE VOGT: Slægtens funktion i nordisk højmiddelalder – kanonisk retsideologi og fredsskabende lovgivning, København 2005, Jurist- og Økonomforbundets Forlag. 344 sider. 375 kr.

Bogen åbnes med det retoriske spørgsmål: »Hvorfor endnu en afhandling om de nordiske landskabslove?« Der svares ikke umiddelbart på spørgsmålet, men når man har læst bogen, forstår man, at det er for at synge med i det kor, som også denne anmelder er medlem af, der fremstiller det tolvte og trettende århundreders som værende præget af fundamentale forandringer. Det handler her om slægten.

Helle Vogt opstiller to idealtyper, men hvad hun mener hermed, bliver læseren ikke delagtiggjort i. Der er end ikke en henvisning til Max Weber, der udviklede denne betegnelse til et begreb. Man må nøjes med en bemærkning om, at en idealtipe »ikke er en fuldstændig afspejling af virkeligheden«. Den ene af disse idealtyper er det såkaldte valg- og alliancebaserede slægtskab, som hævdes at have været »fremherskende i Norden, indtil landskabslovenes strategier rod-fæstede sig«. I dette var ens slægt »mere eller mindre selvvalgt, selvom den som udgangspunkt oftest bestod af blodsbeslægtede«. Den anden idealtipe er det såkaldte kanoniske slægtskab, som kun omfatter blodsbeslægtede ud i nærmere bestemte led. Det erklærede teoretiske udgangspunkt – eller rettere: afhandlingens hovedhypotese – er: »at betragte slægtskab, som det optræder i landskabslovene, som en strategi fra de centrale magthaveres side« og i det hele taget slægtskab som strategi. Hun støtter sig her til den franske sociolog Pierre Bourdieus tanker, på linje med en række andre historikere fra de seneste år. Bogen sandsynliggør ikke antagelsens rigtighed, men den demonstrerer, at slægtskab er konstruktioner, der formeres af faktorer i det omgivende samfund.

Bogen er opdelt i tre dele, af hvilke den første meget kortfattet beskriver de teoretiske præmisser og undersøgelsens centrale begreber: slægtskab, lov og ret. I anden del gives en vidtfavnende introduktion til de nordiske landskabsloves tilblivelseshistorie. Brugen af Norden som undersøgelsesområde problematiseres, men diskussionen munder ikke ud i noget særlig godt argument for det trufne valg. Herefter følger en gennemgang af de norske, danske og svenske loves genesis og datering og en beskrivelse af samfundet på landskabslovenes tid, med jordejendomsforholdene som omdrejningspunkt. Den middelalderlige opfattelse af fred og kongen som lovgiver beskrives med henblik på diskussion af konfliktløsning og lovenes anvendelse og funktion. Det er et meget omfattende stof behandlet på knap 100 sider.

Den egentlige undersøgelse finder man i bogens tredje del, hvor det kanoniske slægtskab efterspores i landskabslovene. Præmissen for undersøgelsen er, at alle blodsbeslægtede relationer i landskabslovene knyttes til det kanoniske slægtskab. Det er en problematisk præmis, for så vidt det hævdes, at det valg- og

alliancebaserede slægtskab som udgangspunkt oftest bestod af blodsbeslægtede. Om det virkelig forholdt sig sådan, bliver ikke undersøgt. Her stoler Helle Vogt på de historikere, der er af den opfattelse. Problemet er, at det er meget svært at udtale sig om, hvordan man definerede slægten i tiden før landskabslovenes bestemmelse af begrebet, hvilket Helle Vogt i øvrigt gør udmærket rede for. At man indgik alliancer med ikke-blodsbeslægtede, er ikke ensbetydende med, at man opfattede alle alliancepartnere som slægtninge, og man ophørte naturligvis ikke med at indgå den slags forbund, efter at landskabslovene begyndte at definere slægten. Det er overhovedet et spørgsmål, om der eksisterede et begreb om slægt før.

Hun demonstrerer overbevisende, hvordan det kanoniske begreb om slægten trængte ind i landskabslovene, men hun viser også eksempler på, at det biologiske slægtsbegreb eksisterede lang tid før dette. Når det optræder i landskabslovene, må det derfor opfattes som en tilpasning til et eksisterende slægtsbegreb, der i løbet af processen endog fik stigende betydning. Men Helle Vogt mener altså ikke desto mindre – som tidligere nævnt – at begrebet blev introduceret i landskabslovene som en bevidst strategi fra de centrale magthaveres side. Kirkens og kongemagtens hensigt med introduktionen af det biologiske slægtskab i landskabslovene var at medvirke til at skabe mere stabile forhold i samfundet, og Helle Vogt mener også, at strategien var virksom. Denne teori forsøges på den ene side begrundet i Augustins dogme om sammenhængen mellem slægtskab og kærlighed, og om at det derfor gjaldt om at have så stor en slægt som mulig; men om Augustin opererede med et eksklusivt biologisk begreb om slægt eller ej, forbigås. På den anden side begrundes teorien med, at udviklingen af det kanoniske slægtskab skete i forlængelse af den freds-ideologi, som opstod omkring 1000 og efterhånden slog igennem inden for hele Vesteuropa, og hvori kongemagten blev opfattet som den, der skulle tilvejebringe indre fred i samfundet. Denne opfattelse af kongens rolle i samfundet var på det tidspunkt ældgammel. Den optræder allerede hos Augustin, hvad faktisk bliver påvist allerede i bogens anden del. Under alle omstændigheder er det en noget tynd dokumentation for en tvivlsom teori. Forestillede man sig, at blodsbeslægtede var fredeligere stemt over for hinanden end andre? I så fald vidste de ikke meget om verden.

Helle Vogt nævner et par sekundære begrundelser for introduktionen af det kanoniske slægtskab. Ønsket om at regulere retstilstanden er den ene, men hun kommer ikke nærmere ind på, hvad hun mener med det. Den anden er, at det skabte klarhed over jordejendommen, og hvordan man kunne disponere sin ejendom. Denne begrundelse bliver til gengæld solidt dokumenteret i hendes undersøgelse af det kanoniske slægtskab i landskabslovene. Det gælder både i analysen af slægten som retssubjekt, hvor det er særligt tydeligt i sager om uenighed ved arvedeling, og i undersøgelsen af slægtninges indbyrdes rettigheder og forpligtigelser. Den biologiske slægts altdominerende rolle i arveretten påvises med autoritet og suppleres med perspektivrige betragtninger vedrørende donationspraksis og odelsret. I disse dele af bogen finder man de bedste analyser, og på den baggrund gives vægtige argumenter for at mene, at reguleringen af ejendom og især jordejendom var den kanoniske slægts primære funktion i nordisk middelalder. Men disse gode argumenter kolliderer både med bogens undertitel og dens primære teori.

Det er et problem, der snublende let ville kunne være rettet op på. Allerede i bogens anden del beskrives samfundet som nævnt som værende opbygget omkring jordejendom, og det konstateres, at »jordens betydning i lovene også

er meget tydelig.« Men desværre bliver jordejendommens historie ikke forfulgt. Jordejendommens historie er adskillige århundreder yngre end fredsideo­logien. I Danmark går jordejendommens historie ikke længere tilbage end til det elvte århundrede. Der er altså smuk tidslig overensstemmelse mellem jordejendommens og det biologiske slægtskabs indførelse og for den sags skyld også den middelalderlige kongemagts opståen. Teorien om en historisk sammenhæng mellem jordejendommens, det biologiske slægtskab og centralmagtens oprindelse er gammel. Den blev formuleret af Friedrich Engels i 1884. Helle Vogts afhandling medvirker til sandsynliggørelse af teoriens gyldighed i Norden.

Bogen demonstrerer megen lærdom, rummer stor detaljerighed og giver læseren indsigt i meget og meget. For meget måske. Når man vil så meget, kan det være svært at bevare overblikket. Det forandrer dog ikke ved, at Helle Vogt har præsteret et vægtigt og inspirerende bidrag til slægtsinstitutionens historie.

Nils Hybel

AXEL BOLVIG & PHILIP LINDLEY (red.): *History and Images. Towards a New Iconology. Medieval Texts and Cultures of Northern Europe 5*. Turnhout, Belgien 2003, Brepols Publishers. 430 s. Illustreret.

Bogen er en publikation af indlæggene på konferencen 'The Visual Construction of Realities', der blev afholdt i København 1999 under deltagelse af adskillige store internationale navne.

Hensigten med publikationen lægges frem i en indledning af Axel Bolvig. Man vil generelt en opgradering af det historiske 'billede' og dets selvstændige udsagnskraft, frigjort især fra den underordning i forhold til det tekstlige, som udtrykkes i pave Gregors den Stores ord om billederne som 'de enfoldiges bibel'. Men frigørelsen gælder også i forhold til en kunsthistorisk tradition, der – personificeret af Erwin Panofsky – stiller sig tilfreds med den virkelighed, billeder kan afgive ved en 'traditionel' ikonografisk og ikonologisk analyse.

Heroverfor stilles accepten af billedets mangetydighed, interessen for de 'marginale' og 'primitive' billeder, og intentionen om at benytte nye indsigter fra nutidig forskning i billedkommunikation på fortidens billedverden. Som et vigtigt nutidigt instrument fremhæves billedets digitalisering og brug i billed­databaser.

Artiklerne, på engelsk, fransk og tysk, er delt op i tre grupper, af hvilke den første har overskriften *Images and History*. I »Art and history: The legacy of John Huizinga«, viser Francis Haskell, hvor bevidst forfatteren til *Middelalderens høst* inddrog billeder i sine tolkninger, og hvor åbent han kunne stille sig til forståelsen af dem. Jean-Claude Schmitt giver i »Images and the historian« en komprimeret gennemgang af fagene historie og kunsthistorie i deres umage parløb. Mens historiefaget har kunnet tale udmærket med arkæologien, har den klassiske, æstetiske kunsthistorie langt mere følt sig i slægt med filosofien. I de senere årtiers forsøg på en samkøring af historie og kunsthistorie er man alt for ofte endt i den situation at skulle blande to ganske uforenelige kronologier: en stil­udvikling med en samfundsudvikling. Schmitt ser et ideal i, at begge fag studerer det middelalderlige billede (*imago*) som 'kultur'. Dette lader unægtelig ikke meget af kunsthistorien og dennes egen metodik og metode tilbage. I indlægget »Nostalgia for the real: The troubled relation of art history to visual culture« citerer Keith Moxey da også en række af de forskere, der i de seneste årtier har annonceret kunstens, æstetikens og kunsthistoriens død. Som en aflø-